
ДЕЦЕНТРИРАЊЕ СВЕТА ПОСЛЕ КОЛОНИЈАЛИЗМА: СТРАТЕГИЈЕ СУПРОТСТАВЉАЊА ОД КРАХА ЦИВИЛИЗАТОРСКЕ МИСИЈЕ ДО УСПОНА НОВОГ ОРИЈЕНТАЛИЗМА

УДК 327::911.3(100):325.8

Оригинални научни рад

Зоран Р. Ћирјаковић

Факултет за медије и комуникације, Београд

Сажетак

Аутор анализира допринос постколонијалних студија супротстављању западној хегемонији, децентрирању света који су колонизовале евроцентричне идеје и субјективизацији незападних заједница. Нагласак је на постколонијализму као жестоко оспораваној платформи, својеврсној „теоријској локацији“ отпора, и начинима на које је доприносио демистификацији и оспоравању западних привилегија у неоколонијалном свету. Значајна пажња је посвећена вези са постструктурализмом и амбивалентном односу према марксизму, укључујући начине на које су марксисти покушавали да дискредитују и „сахране“ постколонијалну критику као непријатељску и саучесника доминације. Указано је зашто би постколонијалне увиде требало посматрати као комплементарне марксистичким, до којих се обично долазило уз занемаривање културалних чинилаца. Као илустрација величине изазова, у раду је дат кратак преглед начина на које данас бивају легитимисане оријенталистичке бинарности, а западне интервенције уоквирене као спасилачке мисије. Аутор истиче да је колонијализам неопходно посматрати и као „колонијализам ума“, те да је борба против неоколонијализма увек и „унутрашња“, захтева конфронтацију са аутоколонијалним актерима. Пажња је посвећена спорешима и недоумицама везаним за есенцијализам, сенку која се надвија над постколонијалне увиде и могућност

да буду искоришћени у различитим политикама субјективизације и отпора. Затим су, у контексту светске економске кризе и глобалног „рата против терора“, преиспитани изазови већ етаблираној и институционализованој постколонијалној критици. У завршном делу рада, истакнут је допринос постколонијалних студија разумевању последица лимиалног положаја Балкана и указано на њихов значај у покушајима супротстављања неоколонијалим интервенцијама у Србији и остатку региона.

Кључне речи: постколонијалне студије, оријентализам, неоколонијализам, марксизам, постструктурализам, есенцијализам, културализам, западноцентризам.

РАСТЕРЕЋЕНИ КОЛОНИЈАЛИЗАМ

На врхунцу колонијалног подухвата мало ко је помишљао да му може доћи крај.¹⁾ Радјард Киплинг (*Rudyard Kipling*) је 1898. године своју, данас озлоглашену, оду империјализму назвао „Терет белог човека“. Затражио је да га наставе САД – сила у повоју која је неочекивано дуго оклевала да преузме овај „терет“ и тако демонстрира „светску моћ“ (Zakaria, 1999). Французи су били поносни на своју „цивилизаторску мисију“. Дејвид Ливингстон (*David Livingstone*), бајрактар британског колонијализма, прокламовао је мисију у име „три це“ – хишћанство, цивилизација и трговина.²⁾ Идиличну слику колонијалног света реметиле су бруталности у „Слободној држави Конго“, које су шокирале чак и Запад. Али, ужаси су везивани за белгијског краља Леополда II, који је у Берлину 1884. године, на врхунцу „јагме за Африку“, као приватно власништво добио ову територију величине Западне Европе. Данас је то Демократска Република Конго, која је формалну независност 1960. године дочекала са двадесетак људи са факултетском дипломом, много више илустрација недаћа које је Запад оставио за собом него изузетак.

Насиље и неред у постколонијама није могуће разумети без узимања у обзир природе и дубине колонијалне интервенције, али ни разлога зашто је бели човек „поклекнуо под теретом“ и

1) Неки аутори истичу да западни колонијализам није био једини са „глобалним“ претензијама и да се може говорити о исламском и османском империјализму и колонијализму (Karsh, 2006, 109).

2) Енгл. *Christianity, Civilization, and Commerce*.

креноу да бежи из колонија истом оном брзином којом је ка њима хрлио, остављајући их зависним и рањивим. Колонијализам није окончан из моралних разлога већ зато што је постао прескуп, нарочито узимајући у обзир неисплативост огромних „бескорисних“ територија и стање у коме се Европа нашла на крају Другог светског рата. Његово сложено глобално наслеђе нашло се у центру пажње постколонијализма³⁾ – различитих, често оштро сукобљених критичких теорија и приступа који су преиспитивали дубину колонијалне трауме,⁴⁾ меру и начине на које је (пре) обликовала скоро све аспекте живота, деколонизацију⁵⁾ и стање неоколонијалног света.⁶⁾ У његовом оквиру развиле су различите гране, од којих треба истаћи најспорнију – субалтерне студије, које су се, између осталог, фокусирали на децентрирање света и „провинцијализовање Европе“, односно партикуларизацију њених искустава и историје (Chakrabarty, 2008).⁷⁾ Ово су неке од идеја које су учиниле да постколонијализам буде жестоко нападан и опсорован. Хамид Дабаши (*Hamid Dabashi*), на пример, сматра да је само легитимисао хијерархијске колонијалне бинарности и тиме очувао „колонијалну опресију“. Штавише, Дабаши је краткотрај-

- 3) Већина аутора говори о постколонијализму, што истиче епистемолошку димензију, а не о пост-колонијализму, јер цртица сугерише да је реч о нечему што долази после (краја) колонијализма. У том контексту, често је истица на важност епистемолошке привилегије Запада, улога „знања“ и „теорије“ у одржавању и легитимисању неоколонијалних облика потчињавања, односно прелазак са „колонијализма моћи“ на „колонијалност знања“ (Schor, 2012: 8).
- 4) Постколонијална теорија је прошла пут од једнодимензионог схватања колонијализма до инсистирања на амбивалентним структуралним везама и односима моћи, што је, по једнима, ојачало, а, по другима, фатално ослабило могуће домете и само поље у коме је концепт колонијализма имао статус „трансисторијске структуре“, слично патријархату у феминистичкој критици (Slemon, 1994: 24).
- 5) Кваме Нкрумах, председник Гане, подсахарске колоније која је прва стекла независност 1958., реч неоколонијализам је употребио само седам година касније (Ashcroft et al, 2007: 57).
- 6) Схватања постколонијализма кретале су се у широком распону, од тога да је само грана (западног) постструктурализма и постмодернизма, преко тога да је „културални означитељ привременог боравишта интелектуалног кадра из Трећег света“ на Западу, до тога да је аутохтона опозициона критичка пракса (Slemon, 1994: 17-18).
- 7) Субалтернисти су у почетку представљани као „иноватори унутар марксистичке теорије“. Критика евроцентричности и економског детерминизма, праћена ослањањем на „историју одоздо“ и указивањем на гласове субалтерних који се не чују у јавном дискурсу, донела им је касније оптужбе за „замрачивање капитализма“ и „спасавање оријентализма“ (Chibber, 2013: 286-288).

ни успех „Арапског пролећа“ искористио као повод да прогласи „крај постколонијализма“ (2012).

УДАР НА ОРИЈЕНТАЛИЗАМ

За разлику од (прижељкиваног) краја, који су призивали и конзервативни јавни интелектуалци, као што је историчар Бернард Луис (*Bernard Lewis*), и утицајни левичари, као што је филозоф Славој Жижек, постколонијализам има и родоначелника Едварда Саида (*Edward Said*) и катарзични почетак – 1978. годину, када је објављена његова књига „Оријентализам“. Саид у њој прати трајекторију, која креће у 18. веку, од наивних репрезентација Оријента као простора другачијих, лењих и мистичних људи, лишених рационалности, па и сваке могућности разумевања историје и државе, до озбиљних, „учених“ схватања која више не могу бити дисквалификована као „провинцијски шовинизам“ јер су представљана и тумачена као увиди који долазе „из дубине европске културе“. Трансформација је у 20. веку завршена успостављањем оријентализма као науке, „истовремено инструмента политике и начина како Европа може интерпретирати и себе и Оријент“ – „оријентализам је наметнуо границе размишљања о Оријенту“ (Said, 1979[1978]: 43). Он је културну, политичку и друштвену историју „Осталих“ есенцијализовао и представио као одговор на западну, њену мање или више закаснелу и успешну репризу. „Запад је актер, Оријент само пасивно реагује. Запад је посматрач, судија и порота свакога аспекта оријенталног понашања“ (Исто: 108-109).

Саид истиче да је оријентализам „у себи већ носио урезан велики страх од ислама“ и да је, баш зато, имао капацитет да „води политичке покрете, управља колонијама, изводи скоро апокалиптичне закључке који изражавају тешку цивилизујућу мисију белог човека“ унутар једне наводно отворене, плуралистичке и либералне културе (Исто: 253-254). Упорно указивање на њену суштинску нелибералност и двоструке стандарде Запада, не само према исламском свету, допринели су да Саид постане и један од најутцајнијих (опозиционих) јавних интелектуалаца 20. века. Он је, до тада респектабилни, оријентализам претворио истовремено у сумњиву академску дисциплину,⁸⁾ патолошки начин мишљења

8) Саид је, на трагу Фукоа, сумњичав према научним истинама и ауторитетима који своје увиде представљају као објективне. Он истиче да је, „[у] најбољем

и хегемону институционализовану инфраструктуру која обезбеђује и верификује западне ставове и политике према Оријенту као симболу ужаса варварства и слици вечне претње, „трајне трауме“ Европе (Исто: 59). Саид сасвим експлицитно каже да је „оријентализам вид параноје“ (Исто: 72). Тешко је појмити меру утицаја овог компаративисте, професора књижевности и „књижевног критичара“, на бројне дисциплине.⁹⁾ Саидови доприноси су бројни, али посебно је важно да је указао да отпор захтева не само преиспитивање западног канона већ и супротстављање њему. Од самог почетка је било јасно да се покушај детронизовања западних „знања“ и „истина“ неће завршити на „науци о Оријенту“.

МАРКСИСТИЧКА КОНКУРЕНЦИЈА

Епиграф „Оријентализма“ је цитат Карла Маркса: „Они не могу себе да представљају, они морају да буду представљани“. Али, Саид Маркса наводи као егземпларног евроцентричног оријенталисту, мада роматичног и месијанског, и тврди да су „марксисте били слепи према постојању империјализма“ (Исто: 3, 154, 178). Тако се постколонијализам у старту наметнуо као наследник и активистичка алтернатива, али, истовремено, и као непријатељ и конкуренција. Многим марксистима се чинило да је она нелојална и опасна и у њему нису видели савезника у борби против глобалне хегемоније.¹⁰⁾

Саид је повезао Грамшијев (*Antonio Gramsci*) марксизам, Фукоов (*Michel Foucault*) постструктурализам и Фанонове (*Frantz*

случају, ‘прави’ Оријент подстакао визију аутора; врло ретко је водио“ (Said, 1979[1978]: 22).

- 9) Иако су у великој мери ослоњене на француске теоретичаре, постколонијалне студије су често описиване као „англосаксонске“. Тешко је наћи утицајног аутора који је писао на француском и себе сматрао постколонијалним, што има везе са схватањем француске колонијалне мисије. Оно је оличено и у значењу „франкофоније“, на пример, у књижевности епитета који је обележје „за сва дела написана на француском изузев оних која су произведена у самој Француској – што сугерише неоколонијалну сегрегацију и хијерархизацију култура која одржава бинарности... од којих је зависило ширење и консолидација колонијализма“ (Forsdick & Murphy, 2003: 3).

- 10) Наслеђе марксизма је несумњиво присутно, а чак је сугерисано да постколонијализам треба посматрати као кориговање „западних теорија марксизма“ помоћу постструктурализма (Murphy, 2007: 185).

Fanon) идеје о отпору и створио заводљиву програмску мешавину, спој теорије и позива на акцију који је произвео „ентузијазам поредив са оним који су према Марксу осећали неки од следбеника“ (Howe, 2007: 50).¹¹⁾ И Саидови наследници су у постколонијализму открили бунтовну, па и „устаничку“ академску мисао, „политичку и етичку посвећеност оспоравању и довођењу у питање пракси и последица доминације и поковавања“, адекватан израз потребе за академским ангажовањем у циљу трансформације света и схватања да теорија треба да служи радикалној пракси и борби, између осталог, трагајући за „трансгресивним, непослушним и трансформативним облицима знања, начина репрезентације и погледа“ (McLeod, 2007: 7-10). При томе, идеолошка клима, обележена разочарањем у „реално постојећи“ социјализам и сломом Совјетског савеза, ишла је на руку рецепцији Саидове књиге, док је „постколонијално“ деловало као одлична алтернатива и замена појму Трећи свет, који више није носио пожељни „професионални престиж и теоријску ауру“ (Shohat, 1992: 100).

С једне стране, поједини истакнути (пост)марксистички су били наклонени Саидовом раду, али, с друге стране, из марксистичког естаблишмента долазиле су и неке од најжешћих критика, па и потпуних дисквалификација Саида и постколонијализма у целини (Howe, 2007: 50). Многи су му негирали статус критике и тврдили да представља „корисног идиота“ капитала, локацију лажног отпора. Они су у постколонијализму од почетка видели производ „мистификаторске идеологије“, која редифинише „антиимперијализам не као социјалистички пројекат, који треба да остваре масовни покрети народних класа, већ као развојнистички пројекат који треба да остваре националне буржоазије слабијих земаља“ (Ahmad, 1994: 293). Оптуживан је да је, „инфициран“ постструктурализмом, нагласак преместио са „политичког / контекстуалног на културално / текстуално, што је често описивано као померај од бинарних супротности антиколонијалне борбе ка разматрању амбивалентности постколонијалног стања“ (Murphy, 2007: 182).¹²⁾

11) Саид није прихватио Лиотарово (*Jean-François Lyotard*) схватање да је прошло време великих наратива еманципације и ослобођења.

12) Често је игнорисано да је показао да је колонијализам утемељујући за настанак Запада каквог данас познајемо – „колонијализам и колонизовани народи нису маргинални за историју Европе, или њен додатак, већ леже у њеном самом срцу“ (McLeod, 2007: 3).

УТВАРА ПОСТСТРУКТУРАЛИЗМА

Едварда Саид, Хоми Баба (*Homi K. Bhabha*) и Гајатри Чакраворти Спивак (*Gayatri Chakravorty Spivak*), који су често називани „Светим тројством“ постколонијализма, аутори су који су, упркос значајних разлика, веровали да „теорија не би требало да постоји независно од деловања“ и „користили елементе теорије постструктурализма“, мада је Саид постао скептичан према теорији и остао много више ослоњен на историчност и емпиризам, док су се Баба и Спивак окренули психоанализи и деконструкцији (Kennedy, 2000: 115). Саид је Фукоу замерао „пад у ‘текстуализам’, опсесију моћи и структурализам који није оставио простор за деловање, а самим тим ни за отпор и промену“, као и софистицирани аналитички нихилизам, који је довео до неутрализације политичког, и улазак у „лабиринт текстуалности“, који је спречио да Фукоова и Дерицина (*Jacques Derrida*) „бунтовно мисао“ покрене политички бунт (Teti, 2014: 194-196). Утицај постструктурализма је и међу самим постколонијалним критичарима тумачен као „деполитизација постколонијалних студија, које имају корен у лево оријентисаним националним ослободилачким покретима“, првенствено тако што је „уоквиравајући политички отпор у апстрактним терминима знакова, кодова и дискурсивних стратегија... свесно или не порицао деловање и глас колонизованих“ (Morton, 2007: 162).¹³⁾ Не чуди да је Саид осетио потребу да већ у уводу „Оријентализма“ објашњава зашто је „употребио схватање дискурса Мишела Фукоа“ (1979[1978]: 3) или да је Спивак истакла: „...када сам први пут читала Дерида нисам знала ко је, била сам јако заинтересована да неко стварно демантира филозофску традицију изнутра а не од споља, јер смо, наравно, одгајани у образовном систему у Индији где је име хероја тог филозофског система било универзално људско биће, и учени смо да, ако почнемо да се приближавамо интернализацији тог људског бића, онда можемо постати људи“ (Spivak, 1990: 7).

13) Постколонијалне студије се не могу сводити на постколонијалну теорију, која је често игнорисала конкретне историјске и друштвене околности у различитим земљама или скретала пажњу са њих, а неретко је писана жаргоном који је описиван као искључујући и непрозиран. Често је игнорисано да текстови и наративи нису укореењено само „у садашњости или прошлости“ већ и у локалним околностима која захтевају „специјализована знања“ о културалним специфичностима, што је често игнорисано (Boehmer, 2005: 239-240). Многи аутори су губили из вида партикуларно и посматрали постколоније као кохерентни и неиздиференцирани простор.

Постколонијализам није успео да се извуче из загрљаја постструктурализма и постмодернизма – „западне теорије“. „Лингвистички обрат“ и ‘пад у дискурс’ у постколонијалним студијама засенили су материјалне координате империјализма“ и одвели их ка „монотоним питањима дискурса, репрезентације, језика и идентитета“ (Scott, 2006).¹⁴⁾ С једне стране, замерано је, посебно Баби и Спивак, да су постколонијалне студије у свом „ортодоксном облику“ гурнули ка неприступачном језику и апстрактности и тиме деполитизовали, онемогућили их да се носе са „идеолошким мистификацијама садашњих облика капитализма“, док су се, с друге стране, у „пост-9/11 свету“ нашле на удару заговорника неоколонијализма, „идеолога империје“ као што је Најл Фергусон (*Niall Ferguson*) (Scott, 2006). Саид и следбеници су били изложени и критици (левих) либерала, који постколонијализам виде као напад на Запад, дисквалификацију универзалних вредности које симболизује и изговор за несупехе исламског света да поврати стару моћ. Верне телеолошком схватању историје, марксистичка и либерална есхатологија не остављају простор за децентрирање света.

НЕВОЉА С ЕСЕНЦИЈАЛИЗМОМ

Оставши углавном „у власништву“ имиграната из привилегованих сталежа земаља Трећег света, постколонијална теорија је окренула леђа мање гламурозним аспектима, „неспектакуларним темама“ које представљају важна обележја неоколонијализма (Shankar, 1994: 487). Поставља се питање колико су многи уопште желели да репрезентују субалтерне или покушају да говоре у њихово име. Постколонијалне студије су платиле цену признања и нормализације гетоизацијом, коју треба посматрати и као после-

14) Ашиле Мбембе (*Achille Mbembe*), који је писао о логици нереда у постколонијализма, али себе не сматра постколонијалним критичарем (2001: 128), уверљиво је легитимисао коришћење постструктуралистичких и других евроцентричних теорија за разумевање стања у Трећем свету, посебно у Подсахарској Африци, чије проблеме и изазове није било лако уклопити у кључне парадигме постколонијализма, развијане углавном кроз блискоисточну и јужноазијску призму. При томе, Мбембе је важан и за постструктуралисте јер је закључио „да режим биополитичке контроле који функционише у европском буржоаском друштву не функционише у европским колонијама; зато је биополитичка контрола замењена некрополитичком“ (Morton, 2007: 171).

дицу несклада између положаја „постколонијалног научника“ и стања „неоколонијалног света“ (Shankar, 1994: 482).¹⁵⁾ Чини се да је и избор префикса условио домете постколонијалних студија у глобализованом свету – умирујуће и неутрално „пост“, што сугерише континуитет уз, наравно, преиспитивање и дестабилисање, уметнуто је уместо мобилизаторског „анти“ или бар „нео“, као мање амбивалентног означитеља који сугеришу ако не горе онда перфидније.¹⁶⁾ Иако је постколонијализам задобио „активистичку ауру“, кључни аутори су остајали у удобној и неочекивано инсуларној позицији.

Ту треба имати у виду да су од почетка водећу улогу имали компаративисти / књижевни критичари и историчари, који су се првенствено бавили текстом, библиотекама и архивама колонијализма. Зато не чуди да су од половине деведесетих година, услед снажног убрзавања глобализацијских процеса, највећи допринос почели да дају научници, посебно антрополози, који себе нису сматрали постколонијалним иако су му много тога догодили (и допринели) постколонијализму.¹⁷⁾ Отпор утицајних антрополога према отвореном „прикључивању“ постколонијалној критици везан је за њену блискост са постмодернизмом, често баш за схватање да се и у постколонијама може говорити о постмодерном стању. Заговорници тезе о постојању вишеструких алтернативних или вернакуларних модерности, који су сматрали да глобализовану модерност не треба посматрати као сингуларно стање и истичали важност идеологије и специфичних историчности, углавном су прихватили став који је изнео брачни пар (непостколонијалних антрополога) Комаров: „Можда највећу предност скорашње западне научне преокупације са ‘постмодерношћу’ представља оно

15) Институционализација постколонијалних студија праћења је комодификацијом и укључивањем у „индустрију другости“, коју истовремено сервисира и опире јој се“. Сугерисано је да су „профитирале на својој привидној маргиналности док су саму маргиналност претварале у вредну интелектуалну робу. За то време, постколонијални писци, и неколико критичара, акумулирали су облике културалног капитала који су учинили да постану препознатљиве – чак и славне – личности упркос својим опозиционим ставовима.“ (Huggan, 2001: vii-viii).

16) Мада, могуће је да би адекватнији префикс, као што је „нео“ или „анти“, само још више отежао и гетоизовао покушаје децентравања света и легитимисања незападних историја и епистемологија.

17) Постколонијалне студије су понудиле битно другачији приступ глобализацији и истакле да је „укорењена у историји империјализма“ (Ashcroft et al, 2007: 102).

што је она открила о самој ‘модерности’“ (Comaroff & Comaroff, 1993: xi). Невоља с постмодерним, истовремено привлачним уточиштем и нечим од чега је требало бежати зарад, егземпларно модерних, великих еманципаторских и ослободилачких аспирација, обележила је целокупну интелектуалну историју постколонијализма.

Очекивано децентрирање фиксираних идентитета није представљало ништа мањи изазов од односа према „великим наративима“. Од бројних недоумица и спорења унутар дисциплине, треба истаћи да је Спивак прва покушала да се избори са амбивалентношћу есенцијализма – оригиналног непријатеља који се претворио у сенку која је пратила целокупну постколонијалну критику – и некако разреши конфликт између корисности, еманципујуће снаге есенцијализма у многим борбама за признавање, препознавање или ослобођење, и немалих опасности које носи (Ashcroft et al, 2007: 74).¹⁸⁾ Уосталом, Спивак је сама прошла пут од легитимисања стратешког есенцијализма¹⁹⁾ до схватања да је субалтерност увек ситуациона, „позиција без идентитета“ (2005: 476). Део њеног разочарања у стратешки есенцијализам везан за локалне злоупотребе, „опасност стварања аутохтоних елита које ће деловати као пукe неоколонијалне марионете старих снага колонизујућих сила“ (Ashcroft et al, 2007: 74), а део за глобалне, „међународно цивилно друштво, самоодабране моралне предузетнике који обављају дистрибуцију филантропије без демократије“ (Spivak, 2005: 482).

Ту не треба губити из вида заједнице које свој опстанак везују за успостављање или одржавање, а не „брисање граница“, што је била једна од главних преокупација и циљева савремених левичарских теорија и активизма. Постоје заједнице које не желе да у нацији виде нешто измишљено или замишљено нити да „денатурализују природно“, а за многе је појам светог наставио да

18) Питање је у којој мери је постколонијализам подрио есенцијализоване бинарности а колико је само успостављао нове, подједнако круте. Поставља се и питање да ли је увек оправдано успостављати инверзне хијерахијске дијихтомије, на које су многи постколонијални критичари одговорили позитивно, истичући, на пример, да за Африканце историја није била нека постструктуралистичка „фантомска игра огледала већ мучно искуство“ (Pandit, 1992-93: 4).

19) Као неизбежног бивања „есенцијалисте с времена на време“ у служби поправљања положаја и самовредновања субалтерних – што је изразила тврдњом „Ја мислим да је апсолутно на месту заузети став против дискурса есенцијализма... Али, стратешки не можемо“ (Spivak, 1984-85: 184).

има огромну важност (Santos & Scohor, 2012: 16).²⁰⁾ Новија опсе-сија хибридношћу, која је у великој мери одраз Бабиног олаког промовисања „хибридности у архетипско постколонијално стање“ (Murphy, 2007: 186), ојачала је тенденцију да потрага за предко-лонијалним коренима буде дисквалификована као „фетишизована носталгија“ или „наивни есенцијализам“ (Santos & Scohor, 2012: 22). При томе, Баба је у „колонијалној мимикрији“ видео оружије отпора, могућност подривања колонијалног ауторитета, и сматрао да она изражава несклад између „западног знака и колонијалног означеног“, нормативне евроцентричне визије и његове оријен-талне имитације, „лоше копије“ (Bhabha, 1994: 95). „Беле маске“, које су за Фанона биле израз дехуманизације становништва ко-лонија, потребе да се стекне какав-такав дигнитет у условима губитка културног идентитета, али не и да се „промени реал-ност“ (2008[1952]: 174, 180), Баба је видео на другачији начин. Огроман одјек је имала његова тврдња да мимикрија „инаугу-рише процес антиколонијалне самодиференцијације кроз логику неодговарајуће апропријације“ (Gandhi, 1998: 195). Мада, Бабин став да што је мимикрија успешнија, што „урођеник“ више личи на западног клона, то је већа је могућност субверзије, жестоко је оспораван.

АУТОКОЛОНИЈАЛНИ БЕДЕМ

Иако су колонизовани посматрани као супротност Евро-пљанима, па и као мање људи, „без напора колонијализованих народа колонијализам не би могао да успе; у многим деловима света колонизатори су зависили од енергија, инпута и вештина

20) Док се за западну може рећи да је „историја не о [нама] већ за нас“, „Оста-ли“, не само када су гурани у „неиздиференциране термине као што је ‘або-рицинско’“, често осећају снажну потребу да „потврде своје преколонијалне културе“ позивајући се на локално и специфично, оно што има корене пре западноцентричне историје и „поврате своју културалну разлику“ (Griffiths, 1994: 73-76). Та потреба може деловати наивно, као фетишизација или „мит о аутентичности“, али она је интегрални део напора многих колонијалних субјеката, који желе да коначно легитимишу и себе и своју историју. Зато у постколонијама треба бити врло обазрив са појмовима као што су ретроград-но или ретрадиционализација, који су на Западу, нарочито у академским и активистичким круговима, добили неупитно негативне конотације. Ту лежи и један од разлога зашто је, не само политички, одговор левице на трагедију („перманентну кризу“) бројних постколонија остао неадекватан.

колонизованих да би могли да дођу до богатстава које су гањали“ (McLeod, 2007: 4). Речи британског политичара лорда Томаса Маколија (*Thomas Macaulay*), иако написане 1835. године и данас звуче поражавајуће савремено: „[М]и сада морамо да учинимо све што можемо да створимо једну класу која би могла да буде преводилац између нас и милиона оних којима владамо; класу особа, индијску по крви и боји коже, али енглеску по свом укусу, ставовима, моралности и интелекту“ (цитирано према McLeod, 2007: 4). „Концепт модерног запада“ прерастао је тако из „географског и темпоралног ентитета у психолошку категорију. Запад је сада свуда, унутар Запада и ван њега, у структурама и у умовима“ (Nandy, 1983: xi). Поистовећивања другости са положајем отуђених („европеизованих“) елита и привилегованих мањинских идентитета, најчешће родних, погодовало је бујању аутоколонијалних ставова, у распону од, привидно бенигних, аутооријенталистичких, преко ауторасистичких, до отворено аутошовинистичких. Без ових аутохтоних, мада на различите начине охрабриваних одговора на глобалним (полу)периферијама није могуће разумети ни успон и логику новог оријентализма нити природу и механизме мекше, неоколонијалне доминације, коју аутоколонијални субјекти легитимишу и призивају.

Неоколонијално рецентрирање света одвија се под маском људских и мањинских права. Не чуди да су, понесени евроцентричним фокусом постструктуралиста на маргинално, многи постколонијални критичари, макар то било имплицитно или неосвешћено, „служили интересима мултинационалног капитализма тако што су привилеговали амбициозне грађанске елите, изједначене са постколонијалним простором, као аутентичне гласове са маргина“ (Mohan, 1992-93: 36). Сем када поклекне пред хибрисом или импулсом ка претераном империјалном ристезању, савремени колонијализам људских права је неупоредиво јефтинији и делује морално. Легитимтет различитим „спасилачким“ интервенцијама понудили су и „колонијални феминизам“ (Ahmed, 1992) и „хомоколонијални“ актери (Rahman, 2014), како западни тако и незападни.²¹⁾ И данас, као и на врхунцу класичног колонијализма, наличје сваке интервенције у име спасавање одабраних „добрих“ мањина (или „другости“), подразумева нову, релегитимисану „дивилизаторску мисију“ чији је објекат, на раз-

21) Уоквиравање политичких питања као „проблема поштовања људских права“ у земљама на (полу)периферији представља моћно оружје десубјективизације и изговор за различите врсте неоколонијалних интервенција.

личите начине есенцијализована, „лоша“ већина. Без обзира да ли је реч о авганистанским женама, косовским Албанцима или подсахарским хомосексуалцима, различите врсте интервенција, које су често имале трагичне исходе, истичу субјективитет западних актера. „Остали“ могу имати само колатерну корист или штету, која бива легитимисана и релативизована, често прилично софистицираним, неооријенталистичким наративима. Резултат су десуверенизација држава и десубјективизација грађана, обележена делигитимисањем њихових историја као не само аисторијских већ често и антиисторијских.²²⁾ Да је реч о континуитету сведочи и чињеница да су неки од темеља новог оријентализма постављени још у викторијанској ери, када је положај жена у „друштвима ван цивилизованог Запада“ стављен „у службу колонијализма“ и усмерен „према Другим мушкарцима и културама Других мушкараца“ (Ahmed, 1992: 151). У све софистициранијим инкарнацијама неоколонијализма, негативна есенцијализација непокорних незападних актера само је прилагођена помодним парадигмама и изражена у подилажењу деконтекстуализованим западноцентричним преокупацијама. Бели људи су наставили да спасавају, само је фокус померен на црне и „браон“ жене и хомосексуалце, субјекте чије „оснаживање“ не само да не може да угрози западну хегемонију већ је снажно релегитимише.

ЧАРИ КУЛТУРАЛИЗМА

Постколонијализам је обележен израженом склоношћу ка културализму, схватању да је „култура одлучујући фактор када је реч о начинима како видимо свет и поступамо према њему“, односно „тенденцији да у први план стави и преиспитује централну улогу културе у одржавању (нео)колонијалне моћи и постколонијалног неслагања“ (Procter, 2007: 173).²³⁾ Постколонијализам је истакао потребу да буду обједињени материјалистички и култур-

22) Постколонијализам, који инсистира на историзацији, па и плурализацији историчности, данас се суочава са веровањем да „све што се десило се десило пре 1980. године представља праисторију“ и да ће „будућност једноставно бити бесконачно понављана садашњост – или, како кажу постмодернисти, ‘садашњост плус више опција’“ (Eagleton, 2003: 7).

23) Постколонијалне студије могу бити стављене и у контекст студија културе и посматране као „једно од најдрагоценијих достигнућа културалне теорије“ (Eagleton, 2003: 6).

ралистички приступи, указујући да је „културализација академског знања“ важна јер указује на значај „субјективних искустава“ и „различитих облика знања за различите заједнице“ (Young, 2001: 8).²⁴⁾ Дискредитовање културализма је често у левичарским круговима било израз склоности да свако инситуирање на различитости у односу на западно-универзално буде протумачено не само као имплицитно легитимисање старих дихотомија о инфериорности „Осталих“ већ и као деполитизујуће. Али, културализам је, у великој мери, омогућио постколонијализму да постане „витални политички приступ демистификацији и оспоравању многих (нео) колонијалних ‘истина’“ (Procter, 2007: 173). Антагонизам марксиста везан је и за чињеницу да значајан део постколонијалне критике одражава схватање да „култура представља кључно место где друштвене ралности бивају конституисане и оспорене“ и да има важну улогу у „одређивању политике, колико год да то одређење може да буде контрадикторно и нестабилно“ (Procter, 2007: 178-179). При томе, либерали су постколонијалне перспективе искористили да би легитимисали „површни мултикултурализам који у ствари даје легитимитет монокултуралној перспективи“ која је „задовољена поједностављеним или добронамерним укључивањем различитости“ у уску евроцентричну парадигму. На тај начин, „претпостављени ‘Други’“ бива прихваћен тако да западни субјективитет остаје „затворен и независан“ (Carey-Webb, 1992-93: 136). Резултат је рецентрирање западног субјекта и натурализација његовог аутоколонијалног сапутника.²⁵⁾

Постколонијализам нам указује, како пише Хоми Баба, да су од почетка деветнаестог века „снаге натурализације“, неведљиве ударне песнице модерности, деловале на периферијама, и тера нас да размишљамо не само о „народима без историје“ већ и о томе како да „историзујемо дешавање деисторизованих“ и раз-

24) Чак и стављање у исту раван, а камоли привилеговање културе на уштрб економије / капитала, спорно је не само маркистички оријентисаним ауторима већ и у другим школама мишљења где културализам, културални плурализам и културални релативизам имају снажне негативне конотације.

25) Истицано је да евроцентричност различитих категорија, које су сугерисане или наметане као универзалне, доводи до десубјективизације незападних актера. Џозеф Масад (*Joseph Massad*) је био изложен нападима због довођења у питање универзалности хомосексуалности. Он се „супроставља трансформисању сексуалних пракси у идентитете“ и оспорава епистемолошке и онтолошке темеље схватања о „гејству“ као универзалном изразу различитих традиција односа између особа истог пола, које их „фиксирала у западну бинарност“ (Massad, 2007: 188-192).

умемо ирационално деловање субалтерних у околностима када је „парадигма друштвене акције дефинисана првенствено као рационална акција“. „Ако је, како кажу, историја страна земља, шта онда значи сустрести се с прошлошћу која је твоја земља ретериторијализована, чак и терорисана, од стране других?“ (Bhabha, 1995: 328-329). Одговор на ово питање, које пажњу усмерава на начин на који је постколонијална садашњост увезана са колонијалном прошлошћу, упућује на одустајање и од – што је важно за становнике полупериферија као што је Балкан, које, такође, „касне“ или су „у чекаоници историје“ – телеолошког разумевања модерности и њеног идејног и институционалног пртљага, као и за препознавање механизма деловања и последица епистемолошког насиља које га легитимише.

ПОСТОВАЊЕ ПОСТКОЛОНИЈАЛИЗМА

После зенита постколонијализма – или, по неким, „после постколонијализма“, описиваног као „потрошеног“ и „јаловог“ (Lal, 2012: 191) – рецентрирања света је изражено и у два упоредна, често збуњујуће идеолошки испреплетана и увезана, процеса: снажног успона новог оријентализма и спорог повратка марксизму. Потребно их је посматрати у контексту краја „краја историје“ (Fukuyama, 1993) и идеологије, односно „краја уобразиље“ (Chabal, 2012), веровања да ће у постхладноратовском свету бити успостављена хегемонија западних схватања напретка и развоја. Иако су реформулације нових оријенталиста имале важно место и раније, у постмодерним текстовима и радовима водећих постструктуралиста,²⁶⁾ нудивши често „ништа више од нове окциденталистичке фасаде“ (Almond, 2007: 3),²⁷⁾ после напада у САД 11. септембра 2001. године дошло је до експлозије егземпларно оријенталистичких ставова, често експлицитније расистички изражених него током 20. века и широко прихваћених

26) Постструктурализам и постмодернизам су често „у пракси оперисали на начин на који је оперисала западна историзујућа свест, што значи тако да изврше апропријацију и контролишу ‘другог’ док привидно врше неку врсту великог културалног искупљења... реформисање или револуционарну промену западних епистемолошких кодова и пристрасности“ (Tiffin, 1988: 170).

27) Задржана је „хегемона структура производње и циркулације знања“, а „периферије су наставиле да фигурирају као конзументи теорије произведене на другом месту, што само репродукује постојећи поредак“ (Schor, 2012: 8)

чак и у оним левим и либералним круговима који им раније нису били склони. Најављен у контраверзној тези о „сукобу цивилизација“ Самјуела Хантингтона (*Samuel P. Huntington*) (1996), нови оријентализам је на Западу после 11. септембра брзо пустио дубоке корене, видљиве у медијима у монолитним и „демонизованим“ културалним репрезентацијама муслимана и ислама, праћеним претпоставком о супериорности западне културе“ (*Amin-Khan*, 2012: 1595).

Незавршена светска економска криза, тачније „нова нормалност“ која је почела 2008. године, али и растуће неједнакости унутар САД (говори се и о „крају америчког сна“) и других западних држава, означила је почетак опадања интересовања за постколонијализам и друге „пост“ приступе и упоредног окретања марксизму. Одлично га илуструје рецепција и популарност књиге „Постколонијална теорија и утвара капитала“, која је представља као „небулозну“ и сугерише да што пре треба да „буде уклоњена“ (2013: 284, 295),²⁸⁾ и њеног аутора Вивека Чибера (*Vivek Chibber*), који је у рекордном року постао левичарска академска звезда. Чибер је, као и многи други марксисти, непријатељ децентравања света и провинцијализације Европе и књига је фокусирана на релегитимисање „светске историје“ у једнини са великим „И“ и „универзалног“, што су, како пише, клеветали првенствено субалтернисти (2013: xi). Поред тога, широм света уврежено схватање активизма, како академског „отпора“ тако и повезаног интелектуалног и уметничког предузетништва „другости“, све чешће се везује за положај и проблеме радничке класе уместо за, и даље привилеговане, мањинске и друге, из перспективе бранитеља неолибералне хегемоније, бенигне политике идентитета. Нова интелектуална мода је прихваћена и на Балкану и приметна је у радовима и јавним иступима активистичких научника фокусираних на „другости“ (Бранислав Димитријевић у Србији или Дамир Арсенијевић у Босни и Херцеговини), као и уметника (на пример филм „Смрт у Сарајеву“ Даниса Тановића, добитника „Оскара“). Овај новорођени „марксизам“ обично бива или удробљен у постмодернистички пастиш или функционише као нова грана индустрије другости, оличене и у свеprisутној „синегдохизацији зарад идентитетске експлоатације“, која је деструктивна чак и када је добронамерна (Спивак, 2005: 482). То су само

28) На насловној страни је цитиран Жижек: „Књига коју смо сви чекали, експлозија свежег вазуха која треба да одагна устајалу арому пресудо-радикалног академског естаблишмента“.

неки од разлога зашто је тешко веровати да ће у новој, помодној инкарнацији марксизам моћи сам да понуди одговоре на, често трагични, неоколонијални неред, обојен и хибридношћу и, редовно олако дисквалификованом, потрагом за котвама и ослонцима, коју не производе само оклеветане културалне различитости, карикиране онда када нису негиране, већ и структурално насиље „закасниле“ модернизације и њених пратилаца, транзиције односно „структуралног прилагођавања“.

Иако полупериферије, углавном лимиални простори, нису били у фокусу мејнстрима постколонијалне критике, она је дала огроман допринос разумевању њиховог стања и невоља, па и крвавог нереда који је обележио новије историје ових простора, редовно уоквираване као погрешне и неисторијске.²⁹⁾ И на оклеветаном Балкану смо од постколонијализма имали немалу (коллатералну) корист. У државоцентричном свету, понудио је нова оружја у борби против есенцијализације, десубјективизације и десуверенизације, али и за легитимисање аутохтоних историчности и развојних путева. Указао је да је и овде та битка истовремено унутрашња – колонијализам је увек и колонијализам ума и ослања се на саучесништво колонизованих субјеката, првенствено елита. Постколонијализам је пажњу усмерио на значај специфичних манифестација неоколонијалне (и аутоколонијалне) моћи на различитим вернакуларним, географским и културалним, локацијама. У својим радикалним и жестоко нападаним облицима, показао је оно што његови све гласнији марксистички непријатељи обично губе из вида – колико год да је доминација глобална, модалитети отпора су увек првенствено локални. Глобално се не може ни посматрати ни мењати без децентрирања света, узимања у обзир вернакуларног, да употребим реч из постколонијалног арсенала која истиче важност укореењености и културалног превођења,³⁰⁾ тог редовно игнорисаног локалног наличја и оптимистичке либералне транзиционе парадигме и, донедавно хибернираног, марксистичког револуционарног заноса.

29) И Балкан и Латинска Америка су истовремено и јасно географски дефинисани и флуидни, епистемолошки несигурни због неухватљивости својих културалних локација, које се опиру фиксирању и једнозначности, па редовно бивају другочајени и смештени у домен наличја западне изузетности као претећи „негативни изузеци“.

30) Оно увек укључује и превредновање, критичко преиспитивање „стварне“ везе између „универзалног“ / западног означитеља и означеног на не-Западу.

Литература:

- Ahmad, Aijaz: *In Theory: Classes, Nations, Literatures*, Verso, London, 1994.
- Ahmed, Leila: *Women and Gender in Islam: Historical roots of a modern debate*, Yale University Press, New Haven, 1992.
- Almond, Ian: *The New Orientalists: Postmodern Representations of Islam from Foucault to Baudrillard*, I. B. Tauris, London, 2007.
- Amin-Khan, Tariq, „New Orientalism, Securitisation and the Western Media’s Incendiary Racism“, *Third World Quarterly*, Vol. 33, No. 9, 2012.
- Ashcroft, Bill, Gareth Griffiths i Helen Tiffin: *Post-colonial studies: The Key Concepts: Second edition*, Routledge, London, 2007.
- Bhabha, Homi: *The Location of Culture*, Routledge, London, 1994.
- Bhabha, Homi, „In a Spirit of Calm Violence“, u zborniku: *After Colonialism: Imperial Histories and Postcolonial Displacements* (priredio: Gyan Prakash), Princeton University Press, Princeton, 1995.
- Boehmer, Elleke: *Colonial and Postcolonial Literature: Migrant Metaphors: Second Edition*, Oxford University Press, Oxford, 2005.
- Carey-Webb, Allen, „Heart of Darkness, Tarzan, and the ‘Third World’: Canons and Encounters in World Literature“, *College Literature*, Vol. 19/20, No. 3/1, 1992-93.
- Chabal, Patrick, *The End of Conceit: Western Rationality after Postcolonialism*, Zed Books, London, 2012.
- Chakrabarty, Dipesh: *Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference*, Princeton University Press, Princeton, 2008.
- Comaroff, Jean & John Comaroff, „Introduction“, u zborniku: *Modernity and its Malcontents: Ritual and Power in Postcolonial Africa* (priredili: Jean Comaroff & John Comaroff), The University of Chicago Press, Chicago, 1993.
- Chibber, Vivek: *Postcolonial Theory and the Specter of Capital*, Verso, London, 2013.
- Dabashi, Hamid: *The Arab Spring: The End of Postcolonialism*, Zed Books, London, 2012.
- Eagleton, Terry: *After Theory*, Allen Lane, London, 2003.
- Fanon, Frantz: *Black Skin, White Masks*, Pluto Press, London, 2008[1952].
- Forsdick, Charles & David Murphy, „Introduction: the case for Francophone Postcolonial Studies“, u zborniku: *Francophone Postcolonial Studies: A critical introduction* (priredili: Charles Forsdick & David Murphy), Routledge, London, 2003.
- Fukuyama, Francis: *The End of History and the Last Man*, Penguin Books, London, 1993.
- Gandhi, Leela: *Postcolonial Theory: A Critical Introduction*, Allen & Unwin, Crows Nest, 1998.
- Griffiths, Gareth, „The myth of authenticity: Representation, discourse and social practice“, u zborniku: *De-Scribing Empire: Post-Colonialism and Textual-*

- ity (priredili: Alan Lawson & Chris Tiffin), Routledge, London, 1994.
- Howe, Stephen, „Edward Said and Marxism Anxieties of Influence“, *Cultural Critique*, No. 67, 2007.
- Huggan, Graham: *The Postcolonial Exotic: Marketing the margins*, Routledge, London, 2001.
- Huntington, Samuel: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon and Schuster, New York, 1996.
- Karsh, Efraim: *Islamic Imperialism: A History*, Yale University Press, New Haven, 2006.
- Kennedy, Valerie: *Edward Said: A Critical Introduction*, Polity Press, Cambridge, 2000.
- Lal, Vinay, „The politics of culture and knowledge after postcolonialism: Nine theses (and a prologue)“, *Continuum: Journal of Media & Cultural Studies*, Vol. 26, No. 2, 2012.
- Massad, Joseph: *Desiring Arabs*, University of Chicago Press, Chicago, 2007.
- Mbembe, Achille: *On the Postcolony*, University of California Press, Berkeley, 2001.
- McLeod, John, „Introduction“, u zborniku: *The Routledge Companion to Postcolonial Studies* (priredio: John McLeod), 2007.
- Mohan, Rajeswari, „Dodging the Crossfire: Questions for Postcolonial Pedagogy“, *College Literature*, Vol. 19/20, No. 3/1, 1992-93.
- Morton, Stephen, „Poststructuralist formulations“, u zborniku: *The Routledge Companion to Postcolonial Studies* (priredio: John McLeod), 2007.
- Murphy, David, „Africa: North and sub-Saharan“, u zborniku: *The Routledge Companion to Postcolonial Studies* (priredio: John McLeod), 2007.
- Nandy, Ashis: *The Intimate Enemy: Loss and Recovery of Self Under Colonialism*, Oxford University Press, New Delhi, 1983.
- Pandit, Lalita, „Introduction: Local, Global, Postcolonial“, *College Literature*, Vol. 19/20, No. 3/1, 1992-93.
- Procter, James, „Culturalist formulations“, u zborniku: *The Routledge Companion to Postcolonial Studies* (priredio: John McLeod), 2007.
- Rahman, Momin: *Homosexualities, Muslim Cultures and Modernity*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2014.
- Said, Edward: *Orientalism*, Vintage Books, New York, 1979[1978].
- Santos, Emanuelle i Patricia Scohor, „Brazil is not traveling enough“: on postcolonial theory and analogous counter-currents, *Portuguese Cultural Studies*, 4/2012.
- Scott, Helen, „Reading the Text in its Worldly Situation: Marxism, Imperialism, and Contemporary Caribbean Women's Literature“, *Postcolonial Text*, Vol. 2, No. 1, 2006.
- Schor, Patricia, „Introduction“, *Portuguese Cultural Studies*, 4/2012.
- Shankar, S., „The Thumb of Ekalavya: Postcolonial Studies and the 'Third World' Scholar in a Neocolonial World“, *World Literature Today*, Vol. 68 No.

3, 1994.

Shohat, Ella: „Notes on the ‘Post-Colonial’“, *Social Text*, No. 31/32, 1992.

Slemon, Stephen, „*The scramble for Post-colonialism*“, u zborniku: *De-Scribing Empire: Post-Colonialism and Textuality* (priredili: Alan Lawson & Chris Tiffin), Routledge, London, 1994.

Spivak, Gayatri Chakravorty, „Criticism, Feminism and the Institution“, *Thesis Eleven*, Vol. 10, No. 11, 1984-85.

Spivak, Gayatri Chakravorty: *The Postcolonial Critic: interviews, strategies, dialogues* (priredila: Sarah Harasym), Routledge., London, 1990.

Spivak, Gayatri Chakravorty, „Scattered speculations on the subaltern and the popular“, *Postcolonial Studies*, Vol. 8, No. 4, 2005.

Teti, Andrea, „Orientalism as a form of Confession“, *Foucault Studies*, 17/2014.

Tiffin, Helen, „Post-Colonialism, Post-Modernism and the Rehabilitation of Post-Colonial History“, *The Journal of Commonwealth Literature*, Vol. 23, No. 1, 1988.

Zakaria, Fared: *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton University Press, Princeton, 1999.

Young, Robert: *Postcolonialism: an historical introduction*, Blackwell, Oxford, 2001.

Zoran Ćirjaković

DECENTERING THE WORLD
AFTER COLONIALISM:
STRATEGIES OF RESISTANCE
FROM THE TWILIGHT
OF CIVILISING MISSION
TO THE ASCENT OF NEW
ORIENTALISM

Resume

The author analyzes the contribution of postcolonial studies to the resistance to Western hegemony, decentralization of the world colonized by Eurocentric ideas and subjectivization of non-Western communities. The emphasis is on Postcolonialism as fiercely disputed platform, a kind of „theoretical location“ of resistance, and the ways in which it contributed to demystification and challenged the Western privilege in the neocolonial world. Considerable attention

has been paid to poststructuralism and ambivalent attitude towards marxism, including the reasons why Marxists have been trying to discredit and even „bury“ postcolonial studies as an enemy and an accomplice of the capitalist domination. It is pointed out why the postcolonial insights should be seen as complementary to the marxist's ones, which have usually been made with disregard for key cultural factors. To illustrate the size of the challenge today, the paper gives a brief overview of the ways in which Orientalist binaries have been being relegitimized and Western interventions framed as rescue missions. The author points out that colonialism should also be viewed as „colonialism of the mind“ and that the struggle against neocolonialism is always „internal“ in non-Western societies, requiring a permanent confrontation with autocolonial actors. Special attention is paid to the dilemmas and disputes regarding essentialism, a shadow that hangs over postcolonial insights and their applicability in the meaningful politics of subjectivization and resistance. Further on, in the context of the enduring financial crisis and the „Global War on Terror“ the main challenges to already established and institutionalized postcolonial critique have been reviewed. In the final part of the paper, the author stresses the contribution of postcolonial studies to the understanding of various consequence of liminal position of the Balkans and points to their importance for fledgling resistance to the neocolonial interventions in the region.

Key words: postcolonial studies, Orientalism, neocolonialism, marxism, poststructuralism, essentialism, culturalism, Westerncentrism, subjectivization

* Овај рад је примљен 28. априла 2016. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 13. јуна 2016. године.